УДК 378:502

Віта Грицанюк

Особливості екологічної освіти у вищій школі

У статті розглянуто основні тенденції розвитку теорії та практики екологічної освіти на сучасному етапі. Охарактеризовано специфічні особливості екологічної освіти у вищих навчальних закладах. Окреслено низку факторів, які пояснюють незадовільний стан екологічної освіти і виховання серед молоді. Обгрунтовано, що екологічна вихованість, як один із проявів культури особистості, відіграє важливу роль у формуванні екологічно відповідального фахівця, який в умовах будь-якої виробничої діяльності буде приймати рішення відповідно до наукових принципів цілісності природи.

Ключові слова: екологічна освіта, навколишнє середовище, екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна відповідальність, екологічна вихованість, екологічна культура, рівні екологічної зрілості.

В статье рассмотрены основные тенденции развития теории и практики экологического образования на современном этапе. Охарактеризованы специфические особенности экологического образования в высших учебных заведениях. Определены ряд факторов, которые объясняют неудовлетворительное состояние экологического образования и воспитания молодежи. Отмечено, что экологическая воспитанность, как одно из проявлений культуры личности, играет важную роль в формировании экологически ответственного специалиста, который в условиях любой производственной деятельности будет принимать решение в соответствии с научными принципами целостности природы.

Ключевые слова: экологическое образование, окружающая среда, экологические знания, экологическое мышление, экологическое мировоззрение, экологическая ответственность, экологическая воспитанность, экологическая культура, уровне экологической зрелости.

This paper examines the main trends in the development of the theory and practice of environmental education today. Characterize the specific features of environmental education in higher education. Outlined a number of factors that explain the poor state of ecological education among youth. Emphasized that environmental education as one of the manifestations of cultural

identity plays an important role in shaping environmentally responsible people, which in any industrial activity will make a decision according to the principles of scientific integrity of nature.

Keywords: environmental education, environment, environmental knowledge, environmental thought, environmental philosophy, ecological responsibility, ecological education, ecological culture, the level of environmental maturity.

70-ті роки XX століття характеризувалися бурхливим розвитком економіки, що мала наслідки згубного впливу на навколишнє середовище. Щоб уникнути екологічної катастрофи, постала необхідність негайного пошуку шляхів і способів зміни суспільної свідомості на основі принципово нових світоглядних орієнтирів і цінностей. На сьогодні немає альтернативи сталому розвитку в сучасному світі, а освіта й просвіта є незамінними засобами його впровадження в суспільство. Екологічна освіта є найбільш ефективним інструментом для формування екологічного світогляду людей. Метою екологічної освіти є поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на базі принципів добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права.

Визначення сутності поняття «екологічна освіта» відкривається у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: філософів, істориків, психологів, соціологів та інших. В творах В. Сухомлинського, К. Ушинського та Я. Коменського розкриваються погляди на виховання дитини засобами природи, у працях педагогів-практиків і науковців О. Плєшакова, З. Кирилова, В. Лола, В. Крисаченка, Г. Пустовіта – йдеться про досвід екологічного виховання.

У дослідженнях П. Бачинського, Г. Білявського, І. Костицької висвітлені історичні аспекти екологічної освіти.

Теоретико-методологічні проблеми екологічної освіти і виховання досліджували Л. Білик, А. Захлєбний, І. Звєрєв, В. Кобилянський, Л. Лук' янова, Н. Пустовіт, К. Ситник, Г. Сікорська, В. Сластьоніна, А. Степанюк, І. Суравегіна, О. Плахотник, Г. Філіпчук, В. Червонецький та інші.

Різним аспектам професійної підготовки фахівців-екологів присвячені праці Є. Єфімової, І. Кондрашової, Н. Лизь, М. Мамедова, Г. Папуткової, Н. Рідей, К. Романової, С. Рудишина та інших.

Проаналізувавши наукові дослідження з цієї тематики визначено, що на сучасному етапі розвитку екологічної освіти, проявляються такі тенденції розвитку її теорії й практики:

1) підвищення ролі екологічної освіти у розв'язанні сучасних екологічних проблем, а також у цілісному процесі формування особистості нового тисячоріччя;

2) посилення ролі міжнародної співпраці в сфері екологічної освіти і виховання;

3) забезпечення єдності навчання, виховної роботи, суспільно-корисної діяльності молоді щодо збереження навколишнього середовища;

4) уведення у зміст професійної підготовки курсів екологічного спрямування;

5) посилення ціннісних аспектів змісту екологічної освіти;

6) екологізація навчального змісту предметів гуманітарного й природничо-наукового циклів;

7) використання в процесі екологічної освіти елементів системного підходу, методів моделювання й історизму;

8) диференціація й індивідуалізація еколого-виховних впливів на особистість;

9) впровадження в практику нових форм екологічної освіти учнів (міжпредметні уроки, рольові й сюжетні ігри, прийоми імітації й ігрового моделювання, учнівські конференції, експедиції з дослідження рідного краю, рольові практикуми). [1]

Незважаючи на інтерес до цієї теми, багато аспектів екологічної освіти досі не одержали глибокого теоретичного і методологічного осмислення.

Метою нашої статті є охарактеризувати особливості екологічної освіти у вищій школі. Оскільки розвиток високої екологічної культури й відповідальності за збереження довкілля – це один з основних постулатів на яких ґрунтується освітня діяльність у ВНЗ.

Екологічна освіта – це сукупність наступних компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура. Кожному компоненту відповідає певний рівень (ступінь) екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації на вищих рівнях. Умовно можна виділити наступні узагальнені рівні екологічної зрілості:

1. початковий (інформативно-підготовчий);
2. основний (базово-світоглядний);
3. вищий, профільно-фаховий (світоглядно-зрілий). [2]

У вищих навчальних закладах екологічна освіта має специфічні особливості, які можна узагальнити:

1. Можливості екологічної освіти та виховання студентів значно ширше, ніж у середній загальноосвітньої школи, оскільки переважна більшість молоді вступає до вищого навчального закладу вже з певним обсягом екологічних знань, набутих у школі. Вона має певний життєвий досвід, переконання, здатність усвідомлювати та узагальнювати як власне ставлення до навколишнього середовища, так і поведінку інших людей; розвиток пізнавальних якостей, у тому числі і в екологічній освіті, обумовлюється необхідністю набувати спеціальність; професійна спрямованість екологічних знань, умінь і навичок є головним стимулом мотиваційної сфери студента для якісного оволодіння ними відповідно до вимог сьогодення.

2. Екологічна освіта має профільне спрямування її обсяг залежить від рівня акредитації навчального закладу, майбутньої спеціалізації та напряму подальшої професійної діяльності. Загальний обсяг екологічної інформації є більш різноманітним і має прикладний характер.

3. Встановлено зв’язок теорії й практики, єдність навчання та продуктивної праці, які на кожному етапі навчання поглиблюються. Саме у вищі школі виникають підстави для реалізації положення Концепції екологічної освіти щодо покликання екологічної освіти «формувати в молодої

людини не тільки уявлення про фізичні і біологічні компоненти довкілля, але й сприяти усвідомленню та оцінці існуючих проблем у природі і суспільстві».

4. Гуманістичне спрямування, якого екологічна освіта набуває у вищій школі внаслідок інтенсивної диференціації та інтеграції навчальних дисциплін. Воно виявляється в пошуку цінностей, спрямуванні на якнайповніше забезпечення студентів екологічними знаннями. [1]

Підготовка громадян із високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі гармонійного співіснування людського суспільства й природи стала одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України. [2]

За оцінками фахівців, загальні негативні тенденції, які спостерігаються в системі освіти, впливають і на стан екологічної освіти. Система екологічної освіти в Україні продовжує бути фрагментарною, слабкою концептуально, декларативною, а отже, неефективною. Критичний стан екологічної освіти і виховання викликаний: [3]

1. багаторічним пануванням споживацького ставлення до природи;
2. незнанням і руйнуванням народних традицій раціонального природокористування;
3. недооцінкою екологічних знань у системі освіти;
4. відсутністю необхідної законодавчої бази;
5. недостатньою відповідальністю виконавчих структур;
6. відсутністю контролю за виконанням прийнятих рішень;
7. слабким матеріально-технічним та методичним забезпеченням навчально-виховного процесу;
8. недосконалою системою навчання і перепідготовки кадрів;
9. відсутністю державної підтримки діяльності громадських формувань, молодіжних організацій та інших структур, які займаються екологічною просвітою

Базуючись на визначенні екологічної освіти як неперервному процесі засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування умінь і стосунків, необхідних для осмислення і оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем, що передбачають розвиток умінь приймати екологічно доцільні рішення і мають на меті засвоєння правил поведінки в навколишньому середовищі, можна зробити висновок, що свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності в неї екологічної культури, широких екологічних знань про закономірності розвитку природи, знайомства із світом тварин, рослин. Екологічна освіта і виховання підростаючих поколінь, в тому числі студентства, в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до свого здоров'я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів культури особистості має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до свого здоров'я та навколишнього середовища. Екологічно відповідальна людина в умовах будь-якої виробничої діяльності буде приймати рішення відповідно до наукових принципів цілісності природи. Тобто екологічна відповідальність пов'язана з усіма сторонами екологічних взаємин людини та проявляється як інтегральна характеристика особистості. [4] Результат екологічного виховання видно зі способу життя людини, навичок, потреб. Екологічно зорієнтована педагогіка у вищій школі охоплює принцип природовідповідності, екологію соціального середовища та екологію внутрішнього світу людини. Екологічним вихованням, як правило, у вузі займається куратор групи. Його завданням є постійне інформування студентів про проблеми природного походження і їх вплив на рівень здоров'я, пояснення важливості бережливого ставлення до навколишнього середовища через показ документальних фільмів про різні природні катастрофи та їх наслідки для людства, поповнення знань з екології шляхом спілкування з досвідченими спеціалістами природничих кваліфікацій.

Отже, сприяння розвитку екологічної освіти у вищій школі надасть можливість сформувати розумного та відповідального за свої дії фахівця, який може максимально ефективно реалізувати свої виробничі функції та зберегти довкілля для майбутніх поколінь. Формування поколінь з новою екологічною культурою, новим екологічним світоглядом на принципах гуманізму має стати пріоритетним напрямом розвитку екологічної освіти у вищій школі. Громадяни з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури безперечно допоможуть у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Список використаної літератури

1. Богданов Р.І. Екологічна освіта у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / Р.І. Богданов. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2009/Pedagogica/44593.doc.htm.
2. Екологічне виховання студентів у внз України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/Dostyp%20po%20osviti/Vibir/Ecologichne%20vihovannya%20u%20VNZ.pdf.
3. Громадська оцінка екологічної політики в Україні. Доповідь українських громадських екологічних організацій. – К.– 2003. – 139 с.
4. Іванченко А.В. Екологічна освіта – важливий чинник формування особистості старшокласника [Електронний ресурс] / А.В. Іванченко. – Режим доступу : http://studentam.net.ua/content/view/7322/97/.
5. Тітенко В. Новий вектор спрямування професійно-орієнтованої підготовки фахівця еколога / В.Г. Тітенко,А. Н. Некос, Н. В. Максименко,Н. Б. Кравченко // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сер.: Екологія. – 2011. –№ 944, Вип. 6 . – С.77–84.
6. Мітрясова О.П. Тенденції розвитку екологічної освіти у вищій школі [Електронний ресурс] / О.П. Мітрясова – Режим доступу : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/2000/6-1-3.pdf.